

окремих сторін “просто обговорювалась” у новинах, не говорячи уже про те що існують методи прихованого маніпулювання свідомого реципієнта інформації. Так, ставлення до НАТО у різних регіональних ЗМІ корелюється із загальнополітичною орієнтацією регіону. Як правило ЗМІ, що виражають “ліві” політичні погляди, закликають до інтеграції з Росією та намагаються представити Альянс у вкрай темних відтінках працюють переважно на Сході та Півдні України. І навпаки, ЗМІ, що виражають інтереси “правих” політичних сил, які саме у русі до НАТО та ЄС вбачають єдиний вихід подолання кризи в Україні виходять в більшості в Західному та Центральному регіонах нашої держави. Тому, якщо брати взагалі по Україні, то такий інформаційний простір не тільки не сприяє формуванню позитивного ставлення населення України до НАТО, а навпаки закріплює існуючі негативні стереотипи. Таким чином, одним з основних факторів, що обумовили збільшення негативного ставлення населення України, став провал інформаційної політики старої влади як загалом, так і в окремих регіонах. На нашу думку, для того щоб в свідомості українського народу відбулися зміни у сприйнятті НАТО, вже новій владі необхідно розробити нову концепцію інформаційної політики в загальнодержавному і регіональному масштабі [4, с.42 – с.43].

Висновки. В результаті проведеного суспільно-географічного дослідження вітчизняної громадської думки ми визначили наявність усталених регіональних відмінностей. Утім, у кожному регіоні вже сформувався стійкий прошарок людей, зорієнтованих на європейські цінності та євроатлантичну інтеграцію. Більшість з них підтримує і набуття членства в НАТО. Також у всіх регіонах України велика частка людей, які не визначились у своєму ставленні до Альянсу. Тому, поінформованість цих людей щодо діяльності НАТО має стати основою регіональної інформаційної політики нинішньої влади. Це сприятиме створенню нового, незаангажованого іміджу НАТО в свідомості наших людей. Адже в геополітичному відношенні Україна належить до євроатлантичної цивілізації, базові цінності якої не є чужими для її населення.

Література:

1. Сіденко В.А., Немиря Г.М., Перепелиця Г.М., Жовква І.І. Критерії членства в СОТ, ЄС, та НАТО. Інтеграційні перспективи України. – К.: ТОВ “ВРА “Віртуальні комунікації””, 2003. – 75 с.
2. Геополітичні орієнтації населення України (результати опитування громадської думки). – К.: НІСД, 2003.
3. Дергачов О.П. та ін. Україна на шляху до НАТО: через радикальні реформи до набуття членства. – К.: “Стилос”, 2004. – 407 с.
4. Олександр Ющенко, Олександр Поступной, Тетяна Чернецька, Михайло Довгопол, Ганна Заволодько. Імідж НАТО в українських засобах масової інформації // Нова безпека. – 2003. - № 2. – с.63 – 74.
5. Україна – НАТО: майбутнє в руках минулого. – К.: “Заповіт”, 2004. – 176 с.
6. Українське суспільство 1994 – 2004: соціологічний моніторинг (За ред. Н.Паніної). – К.: “Заповіт”, 2004. – 64 с.
7. <http://www/dif.org.ua/data/zip/2012022038.zip>

Summary:

The regional human geographical analysis geopolitics aspirations of the population of Ukraine having used a database of sociological pollings is lead. Regional distinctions are investigated concerning the population of Ukraine to the NATO.

УДК 911.3 : 81 : 39

Роман ЛОЗИНСЬКИЙ

РОЗСЕЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ Й ЕТНОЛІНГВІСТИЧНІ ПРОЦЕСИ

Сучасна мовна ситуація в Україні є однією з найскладніших у Європі. Хоча абсолютну більшість населення держави становлять українці, а державною мовою є українська мова, населення України насправді є двомовним. Адже в результаті тривалої мовної русифікації значна частка українців рідною мовою нині вважає російську мову. Зрусифікованими є також представники багатьох етнічних меншин. Майже у всіх найбільших містах України російська мова домінує у головних сферах суспільного життя. Така мовна ситуація є несприятливою для держави, тому що русифікація населення створює підґрунтя для різноманітних політичних спекуляцій, зокрема, спроб штучно роз’єднати населення України за мовною ознакою, протиставити східну та західну частини держави. Складність мовної ситуації в Україні актуалізує проблему наукового дослідження мовних процесів і явищ на її території, в тому числі їх географічних аспектів [12].

Етнолінгвістичні (етномовні) процеси – це один з видів етнічних процесів, тобто процесів зміни

головних критеріїв етнічності людини (етнічна самосвідомість, мова, етнічна культура тощо). Етнолінгвістичні процеси пов'язані зі зміною мовної приналежності людини. Коли йдеться про етнолінгвістичні процеси, насамперед мають на увазі мовну асиміляцію, тобто перехід людини з мови своєї національності на мову іншої національності. Крім цього, до етнолінгвістичних процесів відносять процеси формування двомовності (білінгвізму) та багатомовності (полілінгвізму, мултилінгвізму) населення, тобто володіння людиною двома або більше мовами. Двомовність індивіда є обов'язковим етапом на шляху до переходу його з мови своєї національності до іншої мови. Тому її можна досліджувати як окремо, так і в межах проблематики мовної асиміляції. Предметом етнолінгвістичних досліджень доволі часто виступає також так звана "диглосія". Диглосія – це особливість мовної ситуації, за якої у суспільстві одночасно існують дві мови або дві форми однієї мови, які застосовують у різних функціональних сферах [3].

Етнолінгвістичні процеси, так само як і інші етнічні процеси, врешті-решт призводять до зміни людиною етнічної приналежності. Однак є також інші лінгвістичні процеси, які не впливають на етнічну приналежність людини, зокрема, інтерференція та конвергенція мов, формування мовних союзів. Ці види лінгвістичних процесів не є етнічними процесами.

В останні десятиріччя етнолінгвістичні процеси активно вивчають спеціалісти одразу ж декількох наукових дисциплін. Зокрема, вони є предметом дослідження соціолінгвістики, Етнолінгвістики, етносоціології. Географічні аспекти етнолінгвістичних процесів традиційно досліджують у межах етнолінгвістичного напрямку в етнічній географії [14, 18].

Є доволі велика кількість наукових праць із різних питань дослідження етнолінгвістичних процесів. Зокрема, ще в минулому сторіччі з'явилася низка цікавих статей та узагальнюючих монографій, у яких проаналізовано деякі важливі аспекти дослідження етнолінгвістичних процесів: теоретичні й прикладні проблеми двомовності та багатомовності [17], картування етнолінгвістичних процесів [18], застосування в етнолінгвістичних дослідженнях різноманітних статистичних показників [6, 11, 21]. Однак питання взаємозв'язку етнолінгвістичних процесів з розселенням населення особливої уваги дослідників не привертало, хоча воно становить значний науковий інтерес. Спеціалістами з етнолінгвістичних досліджень неодноразово зазначалося, що розселення населення є важливим фактором, який впливає на спрямування й інтенсивність етнолінгвістичних процесів. Щодо взаємозв'язку розселення й етнолінгвістичних процесів ще наприкінці 60-х років ХХ ст. доволі цікаву статтю опублікував відомий у радянський період етносоціолог М. Ф. Губогло [7]. Однак у ній йдеться про вплив на етнолінгвістичні процеси так званого "статистичного" розселення (за термінологією автора) етнічних спільнот, тобто кількісного розподілу етнічних спільнот на певній території. Вплив фактора розселення населення у географічному його розумінні в статті автор не аналізував.

Метою цієї статті є дослідження найважливіших аспектів впливу розселення населення на Етнолінгвістичні процеси, зокрема аналіз зв'язку процесів мовної асиміляції та двомовності із типами й стадіями розселення, формами та людністю поселень, деякими іншими параметрами розселення населення.

Аналізуючи вплив розселення на етнолінгвістичні процеси, насамперед зазначимо, що є докорінні відмінності у формуванні та розвитку етнолінгвістичних процесів у сільській місцевості й у міських поселеннях. Пов'язано це, насамперед, з специфікою формування та розвитку мережі сільських та міських населених пунктів, зокрема етнічного складу їхнього населення. Сільська місцевість здебільшого є однорідною за етнічним складом населення. Головним фактором збільшення кількості сільського населення є природний приріст населення. Натомість населення міських поселень у всі історичні періоди формувалося головно коштом міграцій населення. Етнічний склад міського населення зазвичай суттєво складніший, ніж у сільській місцевості.

Однак, з іншого боку, етнічні процеси, які відбуваються у сільській місцевості та міських поселеннях, тісно взаємопов'язані. Це цілком стосується й етнолінгвістичних процесів. Тому, виділяючи з дослідницькою метою етнолінгвістичні процеси у міських поселеннях, помилкою було б досліджувати їх без зв'язку з етнолінгвістичними процесами у сільській місцевості. Адже місто завжди розташоване на якійсь етнічній території, у конкретному мовному сільському середовищі, що активно впливає на місто, на етнічні групи, що у ньому проживають. Більшість міських поселень виникали саме із сільських поселень, і головно завдяки міграціям сільського населення вони зростають.

Місто і сільська місцевість становлять єдину систему розселення й, насамперед, стадія розвитку системи розселення визначає більшість параметрів мережі населених пунктів на якійсь території. А вже вони безпосередньо впливають на етнолінгвістичні процеси. Зазначимо також, що на

нижчих стадій розвитку системи розселення держава має значно більші можливості впливати на мовну ситуацію та етнолінгвістичні процеси за допомогою мовної політики, ніж на вищих стадіях.

У своєму розвитку система розселення проходить низку стадій. Спочатку відбувається процес заселення найзручніших для господарської діяльності територій, потім виникають перші міста, далі триває так звана внутрішня колонізація території, розпочинається формування системних ознак розселення, виділяється головне місто, навколо нього мережа менших міських поселень. Далі, в результаті процесу урбанізації, сільське населення інтенсивно мігрує у міські поселення, загальна кількість сільського населення зменшується. На наступному етапі розвиток міст сповільнюється, стабілізується кількість сільського та міського населення.

Для визначення стадії розвитку місцевої системи розселення можна використати концепцію урбанізації, яку в 60-х роках ХХ ст. запропонував американський геоурбаніст Дж. Гібс [9]. Він виділив та схарактеризував п'ять поступових стадій урбанізації території, однак оскільки розвиток міських і сільських поселень перебувають у тісному взаємозв'язку, то цю концепцію можна застосувати назагал щодо розвитку систем розселення.

Вплив розселення населення на етнолінгвістичні процеси визначають також деякі інші загальні чинники, зокрема такі як розташування поселень (систем розселення) на етнічній території спільноти (етногеографічне положення поселень).

Етногеографічне положення поселення – це його розташування в межах етнічної території етнічної спільноти, а також положення щодо етнічних територій безпосередніх етнічних сусідів. Етногеографічне положення поселення передусім залежить від положення та конфігурації етнічної території, на якій воно розміщене. Зокрема, поселення може знаходитися у центрі етнічної території, на її периферії, в зоні контакту з іншою етнічною спільнотою або поза її межами. Крім цього, аналізуючи етногеографічне положення, потрібно враховувати такий чинник як щільність населення, адже поселення може знаходитися на периферії етнічної території, однак у місці значної щільності населення. У одній із статей відомий географ В. Покшишевський, порівнюючи етнічний склад населення столиць союзних республік колишнього СРСР, розподілив усі міста за їхнім розташуванням у межах території “розселення основної частини нації” (етнічної території, але з урахуванням щільності населення – Л. Р.) на центральне, периферійне, псевдопериферійне (таке положення він виділяв тоді, коли місто було розміщене на периферії етнічної території, але в місці значної щільності населення) й альтернативне (коли етнічна територія складалася з декількох територіально розірваних ареалів розселення) [16, с. 7–8]. Зрозуміло, що цей поділ потребує уточнення з урахуванням інших складових частин етногеографічного та загалом географічного положення, адже різні елементи останнього (політико-географічне та геополітичне, економіко-географічне, фізико-географічне положення) опосередковано, а доволі часто й прямо впливають на етнічний склад населення поселення й етнолінгвістичні процеси.

Якщо поселення знаходиться в етноконтактній зоні, в якій постійно живуть представники декількох етнічних спільнот і побутують декілька мов, спрямування етнолінгвістичних процесів буде визначатися такими параметрами: ступінь генетичної спорідненості мов, тип мовної ситуації; просторові особливості розселення етнічних спільнот.

Генетична спорідненість мов. Ступінь генетичної спорідненості мов у етноконтактній зоні впливатиме, насамперед, на інтенсивність етнолінгвістичних процесів. Якщо мови споріднені, то, відповідно, значно буде поширеною двомовність населення. Крім цього, якщо міжмовна взаємодія відбувається у період до того, як відбулося унормування мовного простору етнічних спільнот, що контактують (тобто, до часу виникнення та поширення літературної мови), у суміжній смузі розселення двох етнічних спільнот, мови яких генетично споріднені, може виникати смуга перехідних говорів, діалектів й інших мовних формувань.

Розселення етнічних спільнот. У етноконтактній зоні, на етнічному пограниччі, можуть виникати різні типи спільного розселення етнічних спільнот [10]. Наприклад, може існувати чіткий етнічний кордон між спільнотами або ж перехідна смуга. В межах перехідної смуги етнічні спільноти можуть мешкати окремими етнічно однорідними сільськими поселеннями або ж можуть формуватися етнічно змішані сільські поселення. Залежно від особливостей розселення етнічних спільнот змінюватиметься інтенсивність етнолінгвістичних процесів, а також ступінь їх поширеності. Якщо є чіткі етнічні кордони, то етнолінгвістичні процеси відбуватимуться безпосередньо у зоні етнічного контакту та ще й, насамперед, серед тієї частини населення, спосіб життя якої безпосередньо пов'язаний з етнічним кордоном, етнічними контактами. Коли ж є перехідна смуга етнічно неоднорідних сільських і міських поселень, то, відповідно, може сформуватися перехідна Етнолінгвістична смуга, у межах якої більшість населення володітиме мовами обох етнічних спільнот.

Мовна ситуація. Теоретичні та прикладні питання мовної ситуації доволі добре розроблені в соціолінгвістичних дослідженнях [4, с. 616–617; 5, с. 33–38; 15, с. 80–89], однак географічний аналіз мовної ситуації в науковій літературі наразі трапляється не часто. У соціолінгвістиці мовна ситуація має значну кількість критеріїв, однак для аналізу взаємозв'язку розселення і етнолінгвістичних процесів має значення насамперед один з них – рівноважність мовної ситуації. Якщо ситуація рівноважна, то ступінь демографічної та комунікативної потужності мов на якійсь території однаковий. Мовна ситуація нерівноважна, якщо якась мова має перевагу за демографічними чи комунікативними параметрами. Інакше кажучи, рівноважність мовної ситуації – це параметр, який вказує чи становище мов на території рівноцінне, чи якась мова має перевагу. За умов нерівноважної ситуації буде стійка тенденція до мовної асиміляції населення, мова якого перебуває у гіршому становищі, швидкість асиміляції визначатиметься великою кількістю лінгвістичних та нелінгвістичних факторів. Рівноважна ситуація теоретично передбачає поширення двомовності та відсутність асиміляції, причому двомовність населення за таким умов може зберігатися сторіччями. Однак на практиці цілком рівноважних ситуацій майже не існує, навіть якщо така виникне на якийсь період, то згодом одна з мов усе-таки отримає перевагу, й розпочнуться процеси мовної асиміляції.

У сільській місцевості спрямування й інтенсивність етнолінгвістичних процесів значно залежить від таких чинників: періоду, в який відбулося заселення території; типу та людності сільських поселень; ступеня охоплення сільської місцевості процесами урбанізації.

Перший чинник точніше ще можна визначити як “період, у який розпочався процес формування сучасної системи розселення”. У науковій літературі в цьому аспекті найчастіше виділяють два періоди заселення території – період давнього заселення та період нового заселення (колонізації). Наприклад, центральна, північна та західна частини території України є регіонами давнього заселення. Українці живуть тут впродовж багатьох сторіч, тут формувалося етнічне ядро української спільноти, відбувалася первинна структуризація етносу, виникала етнічна система. Натомість територія Південної України заселена відносно недавно. Активна колонізація цього регіону розпочалася тільки наприкінці XVIII ст. та тривала впродовж XIX ст. Хоча Південна Україна заселялася головно українцями, доволі важливу роль у цьому процесі відіграли також колоністи іншого етнічного походження: росіяни, німці, греки, болгары та інші. Тому етнічна мозаїчність сільського населення у регіонах недавнього заселення вища, ніж на території давнього заселення. На територіях пізнього заселення також зазвичай значно менша щільність сільського населення. Все це суттєво впливало на формування мовних середовищ, а отже й на етнолінгвістичні процеси.

Формування мовних середовищ на територіях пізнього заселення має й інші специфічні риси. Зокрема, у сільській місцевості на територіях пізнього заселення слабо розвинені діалекти та говори української мови. Взагалі, формування стійких окремих діалектів з рисами, суттєво відмінними від рис в діалектах території давнього заселення, на території пізнього заселення можливе, однак воно може відбуватися тільки у ранній переселенський етап, за умови певного поєднання мовних і немовних умов [1, 2].

Наявність територіальних діалектів і говорів є значним чинником розвитку мовної ситуації та розгортання лінгвістичних, у тому числі етнолінгвістичних, процесів. У радянський період на території, де побутувала велика кількість територіальних діалектів і говорів, створювалися суттєві перешкоди у розгортанні процесів мовної русифікації населення. На території України найбільше діалектів і говорів є у західній її частині [8]. Натомість Південна Україна в діалектному відношенні розвинена доволі слабо. Цей чинник у радянський період підсилював інші чинники мовної русифікації населення Південної України, сприяв поширенню явищ диглосії та двомовності.

На етнолінгвістичні процеси суттєво впливає тип і людність сільських поселень. У сільській місцевості з переважанням невеликих за розмірами сільських населених пунктів, людністю у декілька сотень чи, навіть, декілька десятків осіб, зокрема там, де зберігся хутірний тип розселення, виникають значні бар'єри для розгортання етнолінгвістичних процесів. Зокрема, науковцями радянського періоду зазначалося, що у деяких регіонах колишнього СРСР хутірне розселення населення значно перешкоджало поширенню російської мови, стримувало мовну асиміляцію [20, с. 172]. Адже хутірне розселення сприяє відособленості, замкнутості, консервативному стилю життя населення, формуванню у нього індивідуалізму, міцних територіально-сусідських зв'язків.

Натомість у місцевостях, де домінують великі села, людністю у декілька тисяч осіб, можливості для мовної асиміляції зростають. Таке сільське розселення у радянський період насамперед організаційно полегшувало здійснення мовної русифікації. Адже великі села дуже часто виконують деякі адміністративні функції, в них доволі розвинена соціальна інфраструктура, зокрема мережа культурно-освітніх закладів, через які можна було здійснювати русифікацію населення.

Розвиток етнолінгвістичних процесів значно залежить від ступеня охоплення сільської місцевості процесами урбанізації. Якщо сільське поселення знаходиться неподалік від великого міста й має з ним зручне транспортне сполучення або взагалі перебуває у зоні впливу великої міської агломерації, то повсякденне життя його населення безпосередньо пов'язане з великим містом. У таких селах доволі швидко руйнуються місцеві територіальні діалекти та, натомість, поширюється унормована мова та соціальні діалекти [19]. Якщо ж у великому місті є інші мовні середовища, ніж у сільській місцевості, жителі з прилеглих сіл, потрапляючи у таке мовне середовище, зазнаватимуть мовної асиміляції. Наприклад, на сході України у Луганській та Донецькій областях суттєво відрізняються мовна ситуація у сільських поселеннях, які безпосередньо знаходяться в урбанізованій зоні Донбасу, та мовна ситуація у поселеннях на півночі, де не має великих міст. Наприклад, у Луганській області, за підсумками перепису 2001 р., у складі українського населення адміністративних районів, які перебували у зоні впливу великих міст (Антрацитівський, Перевальський, Лутугинський, Попаснянський, Слов'яносербський райони), частка українців з рідною російською мовою становила до 60 % від загалу населення, а у північних слабоурбанізованих районах (Білокуракинському, Біловодському, Марківському, Міловському, Новоковському) не перевищувала 10 %.

Етнолінгвістичні процеси у міських поселеннях значно залежать від таких чинників: генезис, функціональний тип, лодність міських поселень, а також демографічні параметри навколишньої сільської місцевості.

Аналізуючи генезис міських поселень, насамперед, потрібно зважати на те, під дію яких чинників сформувалося місто: чи воно з'явилося внаслідок розвитку місцевої системи розселення, тобто головно завдяки внутрішнім чинникам, чи воно постало за допомогою штучних стимулів, тобто у результаті дії зовнішніх факторів, як торговий центр, портове місто, чи адміністративний центр імперської держави на колонізованій території.

В містах, які формувалися у результаті дії зовнішніх стимулів, завжди охоче поселялися переселенці з інших регіонів, зокрема іноземні колоністи, тому що тут вони не мали серйозної конкуренції з боку місцевого населення. Тому такі міста від самого початку не були тісно пов'язані з навколишньою місцевістю. Згодом виникали значні труднощі з "включенням" їх у місцеву систему розселення, оскільки ці міста й далі орієнтувалися здебільшого на зовнішні зв'язки. Відповідно етнолінгвістичні процеси у таких містах мали суттєві особливості.

Вплив генезису міських поселень, історико-географічних умов їх формування та розвитку, можна простежити на прикладі України. Міські поселення тут виникали здебільшого під дією трьох груп чинників. По-перше, велика кількість міст формувалися завдяки внутрішнім чинникам (тобто у результаті економічного розвитку сільських поселень), як центри розвитку місцевої системи розселення, місцеві організаційно-господарські центри. Так з'явилася абсолютна більшість міських поселень у Західній і Центральній Україні. По-друге, велика група міських поселень виникали, як промислові міста та селища навколо родовищ корисних копалин. Таких міст найбільше є на сході України, на Донбасі, однак вони трапляються й у всіх інших регіонах України. По-третє, на півдні України значна кількість міст сформувалися як адміністративні, торгові центри та портові міста у період колонізації цієї території.

У результаті урбанізації першого типу формується мережа міських поселень, яка по суті є мережею центральних місць, тісно пов'язаних із сільською місцевістю. Така структура міської мережі значно полегшує демографічні зв'язки між містом і українською сільською місцевістю. Цей чинник, наприклад, відіграв значну роль у тому, що в 50–80-х роках ХХ ст. не відбулося мовної русифікації міських поселень Галичини. Навіть навпаки, після масової міграції у міста регіону російськомовного населення, яка була одразу ж після другої світової війни, вже у 60–80-х роках минулого сторіччя до галицьких міст мігрували головно українці з навколишніх сіл, тому простежувалися процеси дерусифікації міських поселень [13].

Натомість, для міських поселень у регіонах, міська мережа яких сформована здебільшого промисловими містами, що виростили з робітничих поселень навколо родовищ корисних копалин, часто характерними є швидше демографічні зв'язки поміж містами, які можуть розміщуватися навіть на значній віддалі, натомість відносини із сільською місцевістю послаблені. Відповідно чинник україномовного сільського середовища навколо великих міст тут має значно меншу роль у етнолінгвістичних процесах, ніж на заході України. Те ж саме можна зазначити й щодо великих міст Півдня України, які в минулому виникли головно завдяки адміністративному розвитку території, чи як торгові припортові міста, орієнтовані на зовнішні ринки.

З генезисом міських поселень та умовами урбанізації території пов'язане питання впливу на етнолінгвістичні процеси функціонального типу міського поселення. Великі поліфункціональні міста

та менші міські поселення, функціонально орієнтовані на зовнішні зв'язки, мають складнішу мовну ситуацію, у них швидше розвиваються процеси двомовності та багатомовності. Зокрема, це стосується столиць, центрів великих адміністративно-територіальних одиниць, транспортних вузлів, центрів санаторно-курортного відпочинку та інших туристичних центрів тощо. Натомість невеликі монофункціональні міські поселення за мовною ситуацією та етнолінгвістичними процесами майже не відрізняються від навколишньої сільської місцевості.

На етнолінгвістичні процеси у міських поселеннях впливають також щільність сільського населення регіону та темпи урбанізаційного процесу. Зокрема, оскільки міста найчастіше зростають насамперед завдяки мігрантам із навколишньої сільської місцевості, то чим більша щільність сільського населення, тим більший "резерв" мають вони для збільшення кількості жителів за рахунок представників корінного етносу. Якщо ж цього резерву не має, може постати потреба в залученні жителів із більш далеких регіонів, і це населення може бути у мовному відношенні неоднорідним. Зокрема, недостатня щільність сільського населення була одним із важливих чинників того, що у південних та східних областях України набули значного поширення процеси мовної русифікації українського населення. Адже у процесі індустріалізації й урбанізації цих територій у значній кількості залучалося немісцеве населення. Натомість у Галичині, деяких інших регіонах із високою щільністю сільського населення, демографічний "резерв" українського населення був достатнім, тому частка українців у складі міського населення зростала впродовж всього періоду індустріалізації, що стримувало процеси русифікації.

Вплив розселення на етнолінгвістичні процеси є складним і багатоаспектним. Зокрема такі чинники, як стадія розвитку системи розселення, форма, людність поселень, щільність населення та поселенської мережі можуть залежно від конкретної мовної ситуації визначити спрямування етнолінгвістичних процесів, суттєво сповільнити або пришвидшити процеси мовної асиміляції, вплинути на поширення серед населення двомовності та багатомовності. Вплив розселення на етнолінгвістичні процеси особливо відчутним є в Україні, для території якої характерною є значна різноманітність умов, стадій, форм і типів розселення населення.

Література:

1. Баранникова Л. И. Говоры территорий позднего заселения и проблема их классификации // Вопросы языкознания. – 1975. – № 2. – С. 22–31.
2. Баранникова Л. И. О некоторых особенностях развития диалектов территорий позднего заселения // Язык и общество. – Саратов, 1967. – С. 33–42.
3. Виноградов В. А. Диглоссия // Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М., 1990. – С. 136.
4. Виноградов В. А. Языковая ситуация // Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М., 1990. – С. 616–617.
5. Виноградов В. А., Коваль А. И., Порхомовский В. А. Социолингвистическая типология. Западная Африка. – М., 1984.
6. Гринберг Дж. Определение меры разноязычия // Новое в лингвистике: Пер. с англ. – Вып. 6. – М., 1972. – С. 204–212.
7. Губогло М. Н. О влиянии расселения на языковые процессы // Сов. этнография. – № 5. – 1969. – С. 16–30.
8. Жилко. Ф. Т. Говори української мови. – К., 1958.
9. Коммель Т. Стадиальная концепция урбанизации: методология и методы анализа // Методы изучения расселения. – М., 1987. – С. 82–100.
10. Кушнер (Кнышев) П. И. Этнические территории и этнические границы // Труды института этнографии им. Н. Н. Миклухо Маклая. Новая серия. Том XV. – М., 1951.
11. Либерзон Ст. Новое приложение показателей разноязычия Гринберга // Новое в лингвистике: Пер. с англ. – Вып. 6. – М., 1972. – С. 212–223.
12. Лозинський Р. М. Географія і мовознавство: проблеми синтезу наукових знань // Матеріали міжнародного наукового семінару "Львівська суспільно-географічна школа у національному та європейському вимірах" (до 60-річчя кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка). – Львів, 2005. – С. 84–92.
13. Лозинський Р. М. Мовна ситуація у містах Галичини у 80-х роках ХХ століття // Вісник Львів. ун-ту. Серія географ. – 2003. – Вип. 29. – Ч. 2. – С. 63–68.
14. Лозинський Р. М. Напрямки та методи етногеографічного дослідження міського населення // Історія української географії. – Вип. 10. – 2004. – С. 76–81.
15. Никольский Л. Б. Синхронная социолингвистика (теория и проблемы). – М., 1976.
16. Покшишевский В. В. Этнические процессы в городах и некоторые проблемы их изучения // Сов. этнография. – 1967. – № 5. – С. 3–15.
17. Проблемы двуязычия и многоязычия / Отв. ред. Азимов П. А., Дешериев Ю. Д., Филин Ф. П. – М., 1972.

18. Проблемы этнической географии и картографии / Отв. ред. С. И. Брук. – М., 1978.
19. Табуре-Келлер Андре. К изучению двуязычия в социологическом плане // Новое в лингвистике: Пер. с англ. – Вып. 6. – М., 1972. – С. 170–183.
20. Холмогоров А. И. Конкретно-социологические исследования двуязычия // Проблемы двуязычия и многоязычия. – М., 1972. – С. 160–176.
21. Арутюнян Ю. В., Дробижева Л. М., Кондратьев В. С. и др. Этносоциология: цели, методы и некоторые результаты исследований. – М., 1984.

Summary:

Roman Lozyn'skyi. SETTLING THE POPULATION AND ETHNOLINGUISTIC PROCESSES.

The article is devoted to the influence of factor of settling the population upon ethnolinguistic processes. In particular, relationship of ethnolinguistic processes with conditions, types, forms of settling, density of population, stage of development of system of settling and some other parameters are analyzed. The examples is gyved on base of modern language situation in Ukraine.

УДК 911.3:33+911.3:30

Ігор ДІТЧУК

РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ СВІТОГОСПОДАРСЬКОГО ПРОСТОРУ І ПРОСТОРОВА СТРУКТУРА СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Об'єктивною реальністю розвитку світової спільноти на межі другого і третього тисячоліть стала глобалізація – складний, багатоплановий і досить суперечливий щодо своїх наслідків процес, який наразі не має однозначного визначення. У документах ООН глобалізація розглядається як неминучий процес формування загальносвітових принципів життєвого устрою, які об'єднують всі країни світу, всіх мешканців планети, а одним із її напрямків називається економічна глобалізація – всестороння інтеграція світової економіки. Стрижнем економічної взаємозв'язаності й взаємозалежності країн і народів світу є стрімкий розвиток світового фінансово-інформаційного простору на базі новітніх високих технологій [3].

У найбільш загальному плані глобалізація означає формування спільного загальносвітового економічного простору, а, отже, “зменшення ролі національних і національно-регіональних ... відносин” (В. Макаковський) [10]. Водночас наприкінці ХХ ст. у різних частинах світу активізувалися процеси творення регіональних торгово-економічних та господарських об'єднань й угруповань, які часто у своїй діяльності сповідують принципи певної внутрішньої замкнутості. То ж яка роль регіональних організацій і регіональної інтеграції у світі, що швидко глобалізується: бути одним із головних суб'єктів – рушіїв процесу глобалізації [11], а чи одним із головних напрямків її альтернативної моделі [16]? І як загалом впливає глобалізація і регіоналізація світового господарства на формування його сучасної просторової структури?

Дослідженням поставлених проблем в останнє десятиліття-півтора почала займатися і суспільно-географічна глобалістика. Із середини 80-х рр. ХХ ст. маємо ряд публікацій західних і російських учених щодо даної проблематики. Зокрема Ю. Ліпец (1991) вказав на суперечливу найбільш загальну характеристику сучасного етапу світогосподарського розвитку – інтенсивну глобалізацію при збереженні багатокладності та різностадійності розвитку країн і регіонів [9]. С. Шліхтер (1991) показав суперечливість процесу формування глобальної економічної системи, в якій діють відцентрові (дезінтеграційні) і доцентрові (інтеграційні) тенденції, і навіть відбувалося наприкінці ХХ ст. деяке наростання перших – тенденцій ізоляціонізму аж до своєрідної географічної локалізації (просторового замикання) на рівні трьох блоків: США – Канада – Латинська Америка, Західна Європа – Африка – Близький Схід, Японія – Південно-Східна Азія – Австралія [22, 23].

Сучасну просторову структуру світового господарства, через яку яскраво проявляється складність і суперечливість його (господарства) розвитку як “глобальної всеохоплюючої суперсистеми”, ґрунтовно досліджував М. Голубчик [2,4]. Він показав новітню трансформацію просторової структури світового господарства під впливом інтернаціоналізації господарського життя та розгортання міжнародної економічної інтеграції. Одна з останніх написаних за життя вченого праць стосувалася економіко- та соціально-географічних проявів процесу глобалізації [3].

В. Сухоруков (1998) у статті щодо глобального соціально-економічного простору серед його таксонів виділяє світові центри (Японія, Західна Європа, Англо-Саксонська Америка, Китай, Росія та ін. – всього 11) і світові блоки (Велика сімка, АТЕС), а граничними таксонами вважає світові зони як